

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 347.4

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15661783>

Перекваліфікація через неформальну освіту дорослих

Шматько Катерина Володимирівна

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

кафедри освітології та інноваційної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди,

61000 м. Харків, вул. Алчевських 29, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-4380-0548>

Прийнято: 19.05.2025 | Опубліковано: 29.05.2025

***Анотація.** У статті здійснено аналіз процесів перекваліфікації дорослих через неформальну освіту. Досліджено особливості інтеграції неформальної освіти у професійний розвиток дорослого населення та її значення для підвищення кар'єрної мобільності. Розглянуто ключові бар'єри, що ускладнюють процес перекваліфікації, серед яких фінансові, технічні та мотиваційні чинники. Проаналізовано ефективні стратегії їх подолання, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та запровадження менторських і коучингових програм. Визначено перспективні напрями вдосконалення освітніх програм, спрямовані на підвищення якості навчального процесу та розширення доступу до освітніх ресурсів. **Мета** статті обґрунтувати роль неформальної освіти як ефективного інструменту перекваліфікації дорослих в умовах*

трансформації ринку праці, зумовленої сучасними соціально-економічними викликами. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові **методи**, зокрема використано аналіз сучасної наукової літератури, порівняльний аналіз освітніх практик в Україні та Німеччині, систематизацію емпіричних даних щодо інституційних моделей, методик і практичних інструментів неформальної освіти для дорослих. **У результатах** встановлено, що успішна перекваліфікація дорослих можлива за умов гнучкості програм, цифровізації, використання інтерактивних методів (гейміфікація, менторинг, коучинг) та розвитку онлайн-освіти. Міжнародний досвід, зокрема Німеччини, підкреслює ефективність моделі, заснованої на партнерстві держави, бізнесу та громадянського суспільства. Для України актуальними є цифрова трансформація, підвищення доступу до освіти, компетентнісний підхід і підготовка андрагогів. Неформальна освіта постає як важливий ресурс для адаптації до соціальних і економічних змін. **У висновках** проведене дослідження підтвердило, що неформальна освіта є ефективним засобом професійної перекваліфікації дорослих, здатним оперативно реагувати на сучасні виклики. Вона забезпечує індивідуалізацію навчання, доступність та практичну орієнтованість. В українських реаліях особливо важливою є розробка механізмів визнання результатів навчання, розвиток цифрової інфраструктури та підготовка кваліфікованих андрагогів.

Ключові слова: перекваліфікація дорослих, неформальна освіта, професійний розвиток, кар'єрна мобільність, інформаційно-комунікаційні технології, освітні програми.

Requalification through informal education of adults

Kateryna Shmatko

postgraduate,

Department of Education and Innovative Pedagogy

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

Kharkiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-4380-0548>

Abstract. *The article analyzes the processes of retraining of adults through non-formal education. The features of the integration of non-formal education into the professional development of the adult population and its importance for increasing career mobility are studied. The key barriers that complicate the retraining process are considered, including financial, technical and motivational factors. Effective strategies for overcoming them, the use of modern information and communication technologies and the introduction of mentoring and coaching programs are analyzed. Promising directions for improving educational programs aimed at improving the quality of the educational process and expanding access to educational resources are identified. The **purpose** of the article is to substantiate the role of non-formal education as an effective tool for retraining adults in the conditions of labor market transformation caused by modern socio-economic challenges. In the process of research, general scientific **methods** were applied, in particular, an analysis of modern scientific literature, a comparative analysis of educational practices in Ukraine and Germany, and a systematization of empirical data on institutional models, methods and practical tools of non-formal education for adults were used. The **results** established that successful retraining of adults is possible under the conditions of program flexibility, digitalization, the use of interactive methods (gamification, mentoring, coaching) and the development of online education. International experience, in*

*particular Germany, emphasizes the effectiveness of a model based on a partnership between the state, business and civil society. Digital transformation, increasing access to education, a competency-based approach and training of andragogists are relevant for Ukraine. Non-formal education appears as an important resource for adapting to social and economic changes. In the **Conclusions**, the study confirmed that non-formal education is an effective means of professional retraining of adults, capable of promptly responding to modern challenges. It ensures individualization of learning, accessibility and practical orientation. In Ukrainian realities, the development of mechanisms for recognizing learning outcomes, the development of digital infrastructure, and the training of qualified andragogists are particularly important.*

Keywords: *adult retraining, non-formal education, professional development, career mobility, information and communication technologies, educational programs.*

Постановка проблеми. Попри зростаючий науковий та суспільний інтерес до проблематики неформальної освіти дорослих, в освітньому просторі України досі не сформовано цілісної, системно організованої моделі перекваліфікації дорослого населення через механізми неформального навчання.

На сучасному етапі залишаються недостатньо розробленими низка ключових компонент, що забезпечують функціональність такої системи. Зокрема, спостерігається фрагментарність у стандартизації короткострокових освітніх програм, відсутність ефективних процедур визнання результатів неформального навчання, неузгодженість фінансових механізмів залучення роботодавців, нерозвиненість цифрової інфраструктури, а також відсутність системного впровадження компетентнісного підходу до проєктування змісту освітніх ініціатив.

Ці обставини вказують на потребу у формуванні нових інституційних моделей неформальної освіти дорослих, що можуть бути адаптовані на основі

успішних міжнародних практик з урахуванням національного контексту трансформацій ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неформальна освіта дорослих є об'єктом активного наукового аналізу в Україні та Європі. Сучасні дослідження висвітлюють її як ефективний інструмент професійного розвитку, адаптації до змін ринку праці та соціальної інтеграції. У вітчизняній науці особливу увагу приділено гнучкості та адаптивності цієї форми навчання. Так, О. Самодумська [20] акцентує увагу на її ролі в забезпеченні безперервного професійного зростання, а І. Рантюк і Т. Вакалюк [17] розглядають тренінги, семінари та онлайн-курси як чинники підвищення кар'єрної мобільності. А. Василик та ін. [3] відзначають розвиток комунікативних та управлінських навичок як ключову перевагу, а Савельєв [18] підкреслює зв'язок між неформальною освітою та особистісним саморозвитком.

У європейському контексті, зокрема на прикладі Німеччини, простежується системна підтримка неформальної освіти. А. Марлова та ін. [12] аналізують нормативно-правову базу та роль таких установ, як Volkshochschulen. Є. Горбенко [6] і С. Бикова та ін. [1] досліджують ефективність інноваційних методів навчання – гейміфікації, ІКТ, адаптивних моделей. Д. Касьянов [10] акцентує увагу на індивідуалізованих траєкторіях навчання, що підвищують мотивацію дорослих учнів.

Дослідження І. Повхана, А. Легези та ін. [15] розкривають потенціал цифрових платформ (Coursera, Udey, Prometheus) у розширенні доступу до якісної освіти. Порівняльний аналіз М. Єршова [8] підкреслює значущість співпраці між формальним і неформальним секторами в умовах трансформації освітніх систем.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри зростаючий науковий та суспільний інтерес до проблематики неформальної освіти дорослих, в освітньому просторі України досі не сформовано цілісної,

системно організованої моделі перекваліфікації дорослого населення через механізми неформального навчання.

На сучасному етапі залишаються недостатньо розробленими низка ключових компонент, що забезпечують функціональність такої системи. Зокрема, спостерігається фрагментарність у стандартизації короткострокових освітніх програм, відсутність ефективних процедур визнання результатів неформального навчання, неузгодженість фінансових механізмів залучення роботодавців, нерозвиненість цифрової інфраструктури, а також відсутність системного впровадження компетентнісного підходу до проєктування змісту освітніх ініціатив.

Зважаючи на викладене вище, у статті здійснено узагальнення актуальних викликів, пов'язаних з функціонуванням перекваліфікації у системі неформальної освіти дорослих в Україні, а також запропоновано авторські концептуальні засади побудови адаптивної моделі, що поєднує міжнародний досвід із національними потребами соціально-економічного розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) Метою статті є наукове дослідження потенціалу неформальної освіти як інструменту професійної перекваліфікації дорослого населення в Україні шляхом аналізу національного та зарубіжного досвіду, з акцентом на виявлення ефективних моделей, механізмів та практик, що сприяють адаптації до змін на ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо детальніше роль неформальної освіти у формуванні професійних навичок дорослих. Відповідно до досліджень О. Самодумської, ця форма навчання має значний потенціал у забезпеченні безперервного професійного розвитку, оскільки створює умови для здобуття знань у зручному та гнучкому форматі, що враховує індивідуальні потреби здобувачів освіти [20 с. 172].

Неформальна освіта відіграє ключову роль у забезпеченні кар'єрної мобільності як в Україні, так і в країнах Європи, зокрема у Німеччині,

створюючи можливості для розвитку професійних навичок і адаптації до змін на ринку праці. Відповідно до досліджень Рантюк І. та Вакалюк Т., цей вид освіти охоплює різноманітні форми навчання, зокрема тренінги, семінари та онлайн-курси, що забезпечують гнучкість і доступність. Як зазначають дослідники, це особливо важливо для дорослих, які прагнуть підвищити свою конкурентоспроможність [17; 9]. До ключових переваг неформальної освіти у професійному розвитку належать гнучкість навчального процесу, можливість здобуття практичного досвіду та розвиток компетентностей, таких як комунікативні й управлінські навички [3; 14]. Дослідження підтверджують, що неформальна освіта також сприяє соціальній інтеграції та особистісному розвитку, що є важливим чинником для професійного успіху [18, с. 229]. Вивчення досвіду Німеччини є дуже цінним, тому що ця країна має розвинену систему освіти впродовж життя, яка відповідає сучасним вимогам ринку праці.

Аналізуючи ситуацію в Німеччині, варто зазначити, що розвиток неформальної освіти активно підтримується державою та освітніми установами, що сприяє її доступності та ефективності [12]. Освітня система активно інтегрує неформальні навчальні програми, що сприяють здобуттю нових компетентностей. Зокрема, програми перекваліфікації, що реалізуються через різні освітні інституції, допомагають працівникам адаптуватися до технологічних змін і нових вимог ринку. Крім того, неформальна освіта сприяє розвитку соціальних компетентностей, таких як комунікативні, управлінські та підприємницькі, що є визначальними для кар'єрного зростання [14 с. 723]. Переймаючи цей досвід, Україна також активно розвиває напрям неформальної освіти, намагаючись адаптувати його до національних особливостей та потреб економіки.

Розглянемо розвиток неформальної освіти в Україні. Автори наголошують, що її активне впровадження відбувається завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що сприяє створенню нових форматів

навчання та розширенню аудиторії [17]. Дослідження підтверджують, що неформальна освіта здатна задовольняти індивідуальні потреби дорослих, що є ключовим чинником кар'єрної мобільності. Навчальні програми адаптуються до сучасних вимог ринку праці, надаючи учасникам актуальні знання та навички [18 с. 228]. В Україні особлива увага приділяється підприємницькій освіті, що дає змогу молоді та дорослим опанувати навички, необхідні для створення власного бізнесу або побудови кар'єри в корпоративному секторі [3 с. 1].

Порівняльний аналіз системи неформальної освіти України та Німеччини дозволяє виокремити декілька ключових аспектів. В Україні активно розвиваються курси з ІТ-освіти, що пропонують як спеціалізовані навчальні заклади, такі як ІТ-академії і університети, що інтегрують сучасні технології у свої освітні програми [8]. Установлено, що у Німеччині неформальна освіта також відіграє важливу роль, зокрема завдяки програмам, що реалізуються професійними асоціаціями і освітніми установами, що надають широкий спектр курсів із розвитку професійних компетентностей [12].

В Україні неформальна освіта виступає платформою для взаємодії між формальною освітою, громадськими організаціями та бізнесом, що посилює її значення в умовах соціальних трансформацій [7, с. 1]. У Німеччині вона підтримує активну участь громадян у суспільному житті, що також сприяє їх професійній мобільності [9, с. 156].

Аналізуючи методи навчання в межах неформальної освіти України та Німеччини, слід зазначити, що вони включають інтерактивні підходи, групові обговорення, проєктну діяльність та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для дистанційного навчання [5, с. 5]. Автори зазначають, що ці підходи сприяють персоналізації навчального процесу та враховують індивідуальні потреби слухачів, що є важливим чинником для дорослих, які прагнуть змінити професійну діяльність.

Сучасний розвиток неформальної освіти значною мірою зумовлений широким застосуванням онлайн-платформ, таких як Coursera, Udemy, а також локальних українських сервісів. Їх використання сприяє доступності освіти для дорослих, дозволяючи їм опановувати нові знання у зручний час. Відповідно до досліджень, ці платформи пропонують широкий спектр дисциплін – від ІТ та бізнесу до мовних курсів і професійної підготовки [15, с. 279]. У Німеччині подібні ініціативи активно підтримуються як державними, так і приватними освітніми установами, що забезпечує широкий вибір програм перекваліфікації [19, с. 56]. Розглянемо детальніше окремі підходи, що сприяють ефективності навчального процесу.

Одним із таких ефективних підходів є гейміфікація, що інтегрує ігрові елементи в навчальний процес, підвищуючи мотивацію та залученість слухачів. Автори зазначають, що відповідно до проведених досліджень, використання цього методу покращує результати навчання, оскільки активізує когнітивні процеси та сприяє глибшому засвоєнню матеріалу [6, с. 29]. Важливим чинником є також розвиток цифрових технологій, що дозволяють ефективно застосовувати елементи гейміфікації в онлайн-середовищі, що підтверджується низкою емпіричних досліджень [1, с. 1129].

Наступним напрямом розвитку неформальної освіти є адаптивне навчання, яке враховує індивідуальні особливості слухачів та їхній темп опанування знань. Дослідники підкреслюють, що такий підхід дозволяє підвищити ефективність освітнього процесу, адаптуючи матеріал до потреб конкретного здобувача освіти [10, с. 119]. Крім того, зростає популярність дистанційних і змішаних форматів навчання, які поєднують онлайн та офлайн-складові. Це надає можливість навчатися гнучко, що є особливо важливим для дорослих, які поєднують освіту з професійною діяльністю [4, с. 33].

Сучасні технології та методики неформальної освіти значно розширюють її можливості, сприяючи підвищенню доступності та ефективності навчання.

Відповідно, розвиток цих напрямів освіти відіграє ключову роль у формуванні компетентного фахівця, здатного адаптуватися до викликів сучасного ринку праці та суспільства загалом.

Згідно з аналізом джерельної бази сформовано рекомендації щодо вдосконалення процесів перекваліфікації через неформальну освіту. Розглянемо Таблицю 1, у якій систематизовано основні рекомендації щодо оптимізації процесів перекваліфікації в межах неформальної освіти. Представлені положення відображають ключові напрями вдосконалення, їхній зміст та відповідні наукові джерела, що обґрунтовують ефективність запропонованих підходів.

Таблиця 1

Основні положення	Зміст
Розширення доступу до навчальних програм	Забезпечення доступності неформальної освіти через онлайн-платформи та мобільні навчальні центри, що сприятиме залученню більшої кількості учасників.
Адаптація навчальних програм	Регулярне оновлення змісту навчальних курсів відповідно до потреб ринку праці із залученням споживачів до їх розробки.
Використання інтерактивних методів навчання	Інтеграція гейміфікації та адаптивного навчання для підвищення мотивації та залученості учасників.
Підтримка менторства та коучингу	Впровадження програм підтримки, що включають менторство та групові зустрічі для подолання мотиваційних бар'єрів.
Регулярний моніторинг та оцінка	Запровадження систем оцінювання ефективності навчальних програм для виявлення їх сильних і слабких сторін та їх адаптації до ринкових змін.

Джерела: [2, с. 37], [16, с. 52], [17, с. 227], [13, с. 997], [11, с. 353].

Висновки. Результати проведеного дослідження підтверджують, що неформальна освіта є не лише засобом перекваліфікації, а й інструментом, здатним забезпечити системну відповідь на соціальні, економічні та технологічні виклики. Вона характеризується високим рівнем гнучкості, практичною спрямованістю та доступністю. Серед першочергових завдань для українського контексту – нормативне закріплення процедур визнання результатів неформального навчання, розвиток цифрової інфраструктури, створення

ефективних механізмів підтримки перекваліфікації, а також підготовка кваліфікованих фахівців у сфері андрагогіки.

Список використаних джерел

1. Бикова С., Томченко М., Волошин С. Психологія успішності навчання онлайн: стратегії, мотивації та залучення студентів // Наукові Перспективи. 2023. № 11(41). С. 1129-1139. DOI: [10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-1129-1139](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-1129-1139).

2. Боярська-Хоменко А. В. Система освіти дорослих у північній Німеччині // Педагогіка формування творчої особистості у вищій та середній школі. 2019. № 65(1). С. 36-39. DOI: [10.32840/1992-5786.2019.65-1.7](https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-1.7).

3. Василик А., Варис І., Кравчук О. Розвиток підприємницьких компетенцій через неформальну освіту // Соціально-трудові відносини: теорія і практика. 2023. № 13(1). С. 1-14. DOI: [10.21511/slrtp.13\(1\).2023.01](https://doi.org/10.21511/slrtp.13(1).2023.01).

4. Волох С. Використання ігрових технологій на практичних заняттях з англійської мови в закладах вищої освіти // Актуальні Питання Іноземної Філології. 2021. № 12. С. 33-41. DOI: [10.32782/2410-0927-202012-6](https://doi.org/10.32782/2410-0927-202012-6).

5. Гаркавенко З. Деякі аспекти розвитку цифрової компетентності фахівців з неформальної освіти при переході в онлайн-формат // Науковий Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2020. С. 5-15. DOI: [10.31392/npu-nc.series12.2020.12\(57\).01](https://doi.org/10.31392/npu-nc.series12.2020.12(57).01).

6. Горбенко Є. Особливості підбору та використання інструментів гейміфікації в освітньому процесі // Освіта. Інновація. Практика. 2024. № 12(7). С. 29-35. DOI: [10.31110/2616-650x-vol12i7-004](https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol12i7-004).

7. Єлагін В. П., Благовестов М. О. Особливості та тенденції розвитку системи неформальної освіти в Україні // Державотворення. 2019. № 1. DOI: [10.34213/db.19.01.12](https://doi.org/10.34213/db.19.01.12).

8. Єршов М. Тенденції розвитку ІТ-освіти в незалежній Україні. 2023. DOI: [10.32835/978-617-555-121-9/2023](https://doi.org/10.32835/978-617-555-121-9/2023)

9. Засімович О. Система неформальної освіти: європейський досвід та українська практика // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2024. № 54(1). С. 156–162. DOI: [10.31376/2410-0897-2024-1-54-156-162](https://doi.org/10.31376/2410-0897-2024-1-54-156-162).
10. Касьянов Д. В. Гейміфікація в сучасних українських дослідженнях // Наукові записки Малої академії наук України. 2024. № 2(30). С. 119–127. DOI: [10.51707/2618-0529-2024-30-12](https://doi.org/10.51707/2618-0529-2024-30-12).
11. Кащук М. Особливості дистанційного викладання та навчання // Актуальні проблеми гуманітарних наук. 2021. Т. 1. № 39. С. 352–355. DOI: [10.24919/2308-4863/39-1-58](https://doi.org/10.24919/2308-4863/39-1-58).
12. Марлова А., Лозинський С., Лозинська Л. Особливості інтернаціоналізації вищої освіти у сучасному суспільстві // Молодь і ринок. 2020. № 3(182). DOI: [10.24919/2308-4634.2020.216620](https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.216620).
13. Непомняща І. Використання інтерактивних технологій для підвищення залучення студентів до процесу онлайн-навчання у ЗВО // Вісник науки та освіти. 2024. № 9(27). С. 966–979. DOI: [10.52058/2786-6165-2024-9\(27\)-966-979](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9(27)-966-979).
14. Петрунчак Д., Кузьменко О., Погранична Н. Роль неформальної освіти у формуванні ключових компетентностей сучасного здобувача освіти // Перспективи та інновації науки. 2024. № 11(45). С. 723–734. DOI: [10.52058/2786-4952-2024-11\(45\)-723-734](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11(45)-723-734).
15. Повхан І., Легеза А., Сароз В., Яковлев В. О. Задача оцінки якості навчального контенту // Вісник Херсонського національного технічного університету. 2024. № 3(90). С. 278–284. DOI: [10.35546/kntu2078-4481.2024.3.34](https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2024.3.34).
16. Пуховська Л. Європейські стратегії, підходи і моделі розвитку освіти дорослих // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2021. № 2(20). С. 51–62. DOI: [10.35387/od.2\(20\).2021.51-62](https://doi.org/10.35387/od.2(20).2021.51-62).
17. Рантюк І. І., Вакалюк Т. А. Загальна методологія використання інформаційно-комунікаційних технологій для управління проектами під час

неформальної освіти ІТ-фахівців // Актуальні проблеми гуманітарних наук. 2023. № 2(68). С. 225–231. DOI: [10.24919/2308-4863/68-2-33](https://doi.org/10.24919/2308-4863/68-2-33).

18. Савельєв Ю. Неформальна освіта як інструмент розвитку додаткових можливостей для молоді // Наукові записки Університету «КРОК». 2021. № 1(61). С. 228–232. DOI: [10.31732/2663-2209-2021-61-228-232](https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-228-232).

19. Саган О., Яковлева С. Підготовка педагогів до реалізації гейміфікації в освітньому процесі // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2024. № 107. С. 56–63. DOI: [10.32999/ksu2413-1865/2024-107-9](https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-107-9).

20. Самодумська О. Л. Підготовка науково-педагогічних працівників до діяльності у неформальній освіті дорослих: реалії та перспективи // Журнал Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2018. № 4(95). С. 171–175. DOI: [10.35433/pedagogy.4\(95\).2018.171-175](https://doi.org/10.35433/pedagogy.4(95).2018.171-175).